

**СОЦІОЛОГІЧНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА**

**НОВІ НЕРІВНОСТІ — НОВІ КОНФЛІКТИ:
ШЛЯХИ ПОДОЛАННЯ**

**ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ УЧАСНИКІВ
ІІІ КОНГРЕСУ СОЦІОЛОГІЧНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ**

Харків, 12-13 жовтня 2017 року

**Харків
2017**

УДК 316.1

Друкується за рішенням Правління Соціологічної асоціації України та затверджено до друку рішенням Вченої ради комунікацій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна (протокол № 13 від 25 вересня 2017 р.).

Редакційна рада: **Бакіров В. С. (голова ради)** – академік НАН України, ректор Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, Президент Соціологічної асоціації України; **Бурега В. В.** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології та політології Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»; **Головаха Є. І.** – доктор філософських наук, завідувач відділу історії, теорії та методології соціології, заступник директора Інституту соціології НАН України; **Горбачик А. П.** – кандидат фізико-математичних наук, доцент, декан факультету соціології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; **Городяненко В. Г.** – доктор історичних наук, професор кафедри соціології Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара; **Євтух В. Б.** – доктор історичних наук, професор, директор Інституту соціології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, член-кореспондент НАН України; **Куценко О. Д.** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціальних структур та соціальних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, віце-президент Соціологічної асоціації України; **Нагорний Б. Г.** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Східноукраїнського університету імені Володимира Даля; **Сокурянська Л. Г.** – доктор соціологічних наук, професор, завідувач кафедри соціології Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, віце-президент Соціологічної асоціації України; **Черниш Н. Й.** – доктор соціологічних наук, професор кафедри соціології Львівського національного університету імені Івана Франка, віце-президент Соціологічної асоціації України; **Хижняк Л. М.** – доктор соціологічних наук, професор кафедри прикладної соціології та соціальних комунікацій Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

У представлених матеріалах окреслюються теоретичні, методологічні та методичні проблеми дослідження нових нерівностей та нових конфліктів, що притаманні сучасному українському суспільству, та можливі шляхи їхнього подолання.

Для науковців, аспірантів, студентів та всіх, хто цікавиться проблемами сучасного суспільства та їхнього соціологічного вивчення.

Редагування тез здійснено керівниками секцій

ISBN 978-966-285-433-6

УДК 316.1

© Соціологічна асоціація України, 2017

© Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна, 2017

СОЦИОЛОГИЧЕСКАЯ СПЕЦИФИКА ПОНЯТИЯ «ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЕ»

Мельников Андрей Сергеевич

кандидат социологических наук, доцент,
докторант кафедры теории и истории социологии
Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Одной из значимых тенденций развития современной социологии является так называемый «экзистенциальный поворот» в осмыслении многообразных социальных проблем, включая ценностные и конфликтогенные аспекты новых социальных неравенств. Суть этого поворота заключается в нарастающих процессах онтологизации теоретического и эмпирического знания, что предполагает стратегическую переориентацию от абстрактного к конкретному и обращение к субъективным, телесным, чувственным и эмоциональным, пространственно-временным, повседневным и материальным параметрам транссубъективного опыта. Исходя из этого, актуальной становится разработка экзистенциально-социологической парадигмы и концептуализация ее дисциплинарных оснований.

Парадигма экзистенциальной социологии объединяет в себе большое количество различных направлений и теорий, к авторам которых можно отнести Э. Тирикьяна, представителей калифорнийской школы (Дж. Дуглас, Дж. Джонсон, Дж. Котарба, А. Фонтана, Д. Алтейди, П. Меннинг, С. Лаймен и М. Скотт), М. Болль де Баля, К. Вольфа, Дж. Хейм, М. Вейнштейна, Д. Мартучелли. Несмотря на уже предпринятые попытки концептуализации, все еще остается неоднозначным и противоречивым само понятие «экзистенциальное», что требует его уточнения в социологическом контексте.

Детальный анализ теорий и концепций экзистенциальной социологии позволяет утверждать, что ее общим исследовательским предметом является социальная экзистенция, понимаемая как конкретное сосуществование (*coexistence*), данное в прямом опыте индивидуальных и коллективных субъектов. Из базового, исходного определения экзистенциального как существующего или данного в опыте возникают следующие производные значения этого понятия:

- жизненно важные, критические, терминальные аспекты социального, представляющие собой угрозу полного прекращения существования (безопасность, выживание, удовлетворение первичных потребностей, пограничные ситуации, риски);
- мировоззренческие и смысловые вопросы (цель существования, конечность и смерть, возможность жизни после смерти, вера, познаваемость реальности, мораль и ценностные иерархии, природа человека, общества и мира);
- уникальность, неповторимость того или иного социального явления (персонифицированные практики и контексты, функциональная незаменимость субъектов, харизма, теоретико-методологические дискуссии об идеографическом статусе социологии);
- волюнтаризм, субъективизм, номинализм и акционизм, подчеркивающие свободу воли, выбора и действий индивида;
- иррационализм социального существования, в противоположность или в дополнение к рационалистской интерпретации реальности;
- аутентичность, истинность феномена, его наиболее глубинное и исходное онтологическое значение;
- динамичность, непрерывное изменение и становление субъективной социальной реальности;
- целостность опыта, интегральная совокупность всех аспектов переживания;
- «тавтологичное» подчеркивание базового, исходного значения экзистенциального как существующего или связь его базовых и производных характеристик (понятия экзистенциального опыта, экзистенциальных ценностей, экзистенциальной реальности, экзистенциального риска, экзистенциальной идентичности и др.).

Одной из наиболее проблемных сторон в социологической трактовке экзистенциального является использование его взаимоисключающих смыслов, возникающих по той причине, что экзистенциалисты одновременно указывали на принципиальную необъективируемость, свободу, открытость экзистенции, а вместе с тем, отвергали абстрактный абсолютизм, стремились к предельной конкретности, определенности и ясности, что выразилось в таких экзистенциально-социологических понятиях как «имманентная/ситуационная трансценденция» (Э. Тирикьян, Дж. Джонсон) и «конкретная неопределенность» (Дж. Дуглас).

Ключевой аспект интерпретации экзистенциального как признака или свойства социальных явлений указывает на их сенсорное или «экспириентальное» измерение. На основании этого социальное понимается предельно широко, как возникающее уже из самого факта пространственно-временной реляционности,

соотнесенности субъектов, которые могут не иметь между собой фактических контактов. Дополнительными формальными признаками данной реляционности служат родовые качества индивида, его принадлежность к глобальному сообществу или к определенной культуре, нации, этносу, большинство представителей которых никогда не вступают в непосредственные взаимодействия или находятся в сконструированной, «воображаемой» (Б. Андерсон) социальной среде. Этот подход отличается от классической веберовской трактовки социального как только намеренного, сознательного действия, ориентированного на других людей. По мнению социологов-экзистенциалистов, такая классическая трактовка не дает ответ на вопрос об онтологическом статусе социальных явлений вне субъективной активности или в периоды их пассивного, фоновоего состояния. Нельзя сказать, что в экзистенциальной социологии сложнейшая проблема социальной целостности/дискретности полностью разрешена. Но через понятие экзистенциального она переносится в центр теоретического и эмпирического анализа, опираясь на предварительный тезис о мнемонических основаниях существования социокультурной реальности, включающих в себя как материальные, так и психические ресурсы сохранения, воспроизводства и передачи информации.

Можно заключить, что с учетом комплексности понятия экзистенциального в социологии, необходима, прежде всего, фиксация его базового значения, а также уточнение содержания производных смысловых оттенков при их использовании. В целом же, переход от традиционных понятий общества, социальной системы и социального действия к понятию социальной экзистенции раскрывает необходимость возврата социологии к онтологической проблематике и к вопросам конкретного существования социальных процессов и явлений.

СОЦІАЛЬНЕ САМОПОЧУТТЯ У ВІЗІЇ СОЦІКУЛЬТУРНОГО ТА СОЦІОПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДІВ

Суська Ольга Олександрівна

кандидат філологічних наук, доцент кафедри зв'язків з громадськістю
факультету соціальних наук і соціальних технологій
Національного університету «Києво-Могилянська Академія»

Проблематика соціального самопочуття носить межовий характер і розглядається як в соціології, так і в соціальній психології. Багато наукових досліджень, присвячених вимірам соціальної напруженості в суспільстві, тою чи іншою мірою звертають увагу на показники «інтегрального індексу соціального самопочуття» [8]. Проблеми соціальної ідентифікації в соціокультурному середовищі тісно пов'язані із станом стабільності // нестабільності суспільства; адже «групова ідентичність» формується через «відповідність поведінки людини інституціональним вимогам та через їхню реакцію» [1, с. 241]. Якщо розуміти витoki соціального самопочуття саме через самоідентифікацію особи в соціокультурному середовищі, на перший план виходить проблема впливу інформаційних потоків на формування та проектування власного інформаційного поля та картини світу в цілому.

Паралельно з активними дослідженнями особистісної і соціальної ідентичності та впливів соціального середовища і стану суспільства на механізми ідентифікації (Е. Гіденс, І. Гофман, Дж. Мід, С. Московічі, Т. Парсонс, ін.), сучасна соціологічна наука використовує не тільки класичне, а й постнекласичне її розуміння як певної «ідентифікаційної матриці» (С. Московічі). Соціально-психологічний підхід акцентує цілісність і системність ідентичності особистості, пов'язані не тільки з набором ролей та соціальних статусів, а й із змінами соціальної ситуації, на які особа може відреагувати різними вчинками, що віддзеркалюватимуться трансформаціями поведінкових конфігурацій (В. О. Васютинський, К. В. Коростеліна, Л. Е. Орбан-Лембрик).

Послаблення відчуття захищеності та ситуація самоідентифікаційної невизначеності погіршує стан соціального самопочуття (М. М. Слюсаревський); це явище притаманне особливо нестабільним суспільствам, воно з високою ймовірністю спричиняє до соціальної напруженості як «психічного стану соціуму, який являє собою складну, як правило доволі тривалу в часі реакцію на будь-які екстремальні впливи», які породжують істотні «порушення динамічної рівноваги індивідуальних і надіндивідуальних елементів психосоціальної структури та/або сприймається соціальними об'єктами як загроза основам їхньої життєдіяльності чи світогляду» [4, с. 173].

Соціальне самопочуття тісно пов'язане й з ідентифікаторами рівності // нерівності, що відтворюється також і у варіантах тлумачень «справедливості // несправедливості». І саме останньому явищу соціологами приділяється порівняно набагато більше уваги (особливо щодо проявів несправедливості та нерівності в кризових суспільствах), що перейшовши перетин XX і XXI століть не тільки не зменшило своєї ваги і поширеності, але й прикувало до себе увагу і соціологів, і соціальних психологів. Навіть методологія контент-аналітичних досліджень дозволяє ущільнити й уточнити бачення нерівностей (Н.В.Костенко). Вплив